

УДК 631.15 : 658.27

Свиноус І.В.,
д.е.н., професор
Хомяк Н.В.,
к.е.н., доцент
Рудич О.О.,
к.е.н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

РОЛЬ І МІСЦЕ ДЕРЖАВИ В ПРОЦЕСІ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Svynous I.V.,
dr.sc.(econ.), professor
Khomiak N.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.
Rudych O.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.
Bila Tserkva National Agrarian University

ROLE AND PLACE OF THE STATE IN THE PROCESS OF REPRODUCTION OF THE MAIN MEANS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Незважаючи на достатню розробленість теорії суспільного відтворення, комплексний підхід до організаційно-економічного забезпечення оновлення матеріально-технічної бази сільського господарства у сільськогосподарських товаровиробників відсутній. Водночас посилення негативних тенденцій в розвитку суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки вимагає концептуального підходу до забезпечення відтворення матеріально-технічних ресурсів. У нинішніх умовах функціонування сільськогосподарських товаровиробників дослідження відтворювального процесу набуває не фрагментарного характеру, а комплексної направленості вивчення і вимагає розробки наукових засад здійснення відтворення основних засобів сільськогосподарських товаровиробників як сукупності теоретико-методологічних положень і методичного інструментарію, які дозволяють із позиції системного підходу взаємопов'язати відтворювальні потоки, забезпечити оновлення технічної бази та її економічне зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження відтворення основних засобів суб'єктів господарювання зроблено такими вітчизняними вченими-економістами, як: В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, Л.М. Анічін, І.О. Бланк, А.П. Гайдуцький, О.І. Гуторов, М.І. Кісіль, Ю.В. Куренков, І.І. Лукінов, М.Ф.Огійчук, О.В. Олійник, В.Я. Плаксієнко, П.Т. Саблук, В.Й. Шиян та ін. Серед зарубіжних учених на особливу увагу заслуговують праці О.І. Добриніна, О.І. Ноткіна, Т.С. Хачатурова, Л. Гітмана, М. Джонка, В. Шарпа, Ф. Лютза, Дж. Кедріка тощо. Однак залишається велика кількість невирішених і дискусійних питань, пов'язаних із відтворенням основних засобів та роллю держави в даному економічному процесі.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень щодо ролі і місце державних органів в стимулюванні процесу відтворення основних засобів в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Очевидно, що забезпечення ефективного й конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва можливе на основі інноваційного техніко-технологічного оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектору економіки. Основні напрями державної аграрної політики щодо оновлення активної частини основних засобів аграрних товаровиробників були передбачені у Законі України від 18 жовтня 2005 р. «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [1], серед яких слід виділити наступні: створення умов для технічного переоснащення заводів сільськогосподарського машинобудування з метою випуску техніки, що забезпечуватиме впровадження сучасних, високопродуктивних та ресурсозберігаючих технологій в агропромислове виробництво; переоснащення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств шляхом удосконалення довгострокового кредитування, часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки за рахунок Державного бюджету України, системи фінансового лізингу, підтримки розвитку інфраструктури матеріально-

технічного забезпечення; сприяння впровадженню ресурсозберігаючих, безпечних й екологічно чистих технологій виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства; державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, які використовують меліоровані землі, особливо щодо утримання внутрішньогосподарських меліоративних систем та оплати електроенергії, що витрачається для подачі зрошувальної води.

Ускладнення виробництва, посилення конкуренції, нестабільність економічного стану сільськогосподарських товаровиробників зумовлюють необхідність більш детального вивчення відтворювального процесу та активізації його ролі в ринкових умовах. У зв'язку із цим основні завдання відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств можна сформулювати наступним чином: виділення і комплексний аналіз параметрів відтворення, який дозволяє виявити особливості відтворювальних потоків, спрямованих на оновлення активної частини необоротних активів; опрацювання заходів, які сприятимуть досягненню найбільшої ефективності відтворювального процесу у сільськогосподарських підприємствах.

Вирішення поставлених завдань та їх ефективність залежать від реалізації систематизованих інструментів і методів, тому в основу концепції відтворення основних засобів мають бути покладені такі основні передумови: свідомий вибір системного підходу, зумовлений ситуацією, що склалася у досліджуваній сфері економіки; глобалізацією, зміною технологічного укладу, зростаючими потребами населення у продовольстві та обмеженням ресурсів; розвиток економічної думки, активне впровадження досягнень НТП у виробництво, що визначає можливості реалізації науково обґрунтованих заходів, які дозволяють використовувати в різному поєднанні наявні можливості при одержанні максимального ефекту; побудова теоретико-методологічних положень і методичного інструментарію із позиції системного підходу, які розкривають взаємозв'язок і взаємообумовленість параметрів відтворювального процесу основних засобів у сільськогосподарському виробництві.

Із урахуванням викладеного вище, теоретико-методологічні засади відтворення активної частини необоротних активів у сільськогосподарських підприємствах ґрунтуються на концепції ефективного здійснення відтворювальних процесів. Основне положення концепції забезпечення відтворення полягає у зміні пріоритетів при дослідженні відтворювальних процесів, а саме – посилення провідної ролі держави в регулюванні відтворювального процесу, а також мобілізація внутрішніх ресурсів суб'єктів господарювання.

Використання системного і процесного підходів як цілісної системи проявляється у рамках функціонування підприємства як відкритої системи, і виявляє особливості відтворювального процесу, до яких слід віднести: велику кількість виконуваних функцій, параметрів і результатів функціонування; складність поведінки системи, тобто за наявності численних взаємопов'язаних та взаємозалежних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища; зміна одного чинника зумовлює зміну багатьох інших; нерівномірність і непостійність у часі зовнішніх впливів; наявність постійного зв'язку, який проявляється при взаємодії елементів системи і фіксується у вигляді певної структури; врахування цілей функціонування суб'єктів господарювання.

Розвиток сільського господарства залежить від формування дієвих механізмів, спрямованих на відновлення відтворювальних процесів основних засобів у досліджуваній галузі. У сучасних умовах їх головним завданням стає створення стабільної технічної бази сільськогосподарського виробництва, підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів галузі, забезпечення сприятливих умов для проживання сільського населення та сталого розвитку сільських територій.

Першочергова проблема відновлення економічної ролі процесу відтворення полягає у підвищенні прибутковості сільського господарства, формуванні й ефективному використанні основних засобів з метою забезпечення умов для розвитку розширеного відтворення у галузі. При цьому особлива роль відводиться державній підтримці сільськогосподарського виробництва.

Очевидно, що сутність державного регулювання щодо підтримки ефективного сільськогосподарського виробництва розкривається у його функціях. При цьому основною функцією є формування і відтворення ефективних суб'єктів ринкових відносин. Крім того, до основних функцій державного регулювання і підтримки сільськогосподарського виробництва належать: формування стабільного платоспроможного попиту на продовольство та сільськогосподарську сировину з урахуванням структури потреб; формування і підтримка системи цін, які забезпечують стимулювання стабільної пропозиції сільськогосподарської продукції та сировини для захисту сільськогосподарських товаровиробників в умовах посилення диспаритету цін і несприятливого монопольного впливу першої та третьої сфер АПК; стимулювання розвитку об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури у сільській місцевості для ефективного функціонування ринків матеріально-технічних ресурсів, землі, капіталу.

Отже, державне регулювання має спрямовуватися на створення сприятливого економічного середовища у сільському господарстві, яке забезпечує умови для розвитку розширеного відтворення і залежить від спроможності органів державної влади побудувати ефективний механізм, основними елементами якого є: система нормативних правових актів, які регламентують конкретні методи й інструменти державного регулювання; інформаційне та методичне забезпечення реалізації стратегічних напрямів і прийняття необхідних управлінських рішень; використання елементів

стратегічного управління розвитком при оптимальному поєднанні його із методами і формами стратегічного планування [2, с. 324–326].

У сучасних умовах фінансово-кредитний механізм відтворювального процесу в сільському господарстві потребує застосування таких методів фінансування, як самофінансування, бюджетне, інвестування а також банківського й кооперативного кредитування. Це забезпечить виконання фінансово-кредитним механізмом регулювальної, відтворювальної, мотиваційної й контрольної функцій.

Умовою розширеного відтворення є дотримання пропорційності в розвитку галузей і господарюючих суб'єктів, тому що порушення її уповільнює розвиток. Загальні пропорції складаються на макрорівні: співвідношення між масою грошей і масою товарів, між підгалузями й секторами виробництва. Усередині сільського господарства важливе значення мають пропорції між рослинництвом і тваринництвом, а також пропорції, що складаються усередині основних підгалузей, у тому числі при виробництві основних видів сільськогосподарської продукції. Сучасний стан економічних відносин у вітчизняному сільському господарстві характеризується наявністю двох груп взаємозалежних диспропорцій: галузевих і функціональних [3, с. 244-249]. До галузевих диспропорцій відносять: співвідношення цін на сільськогосподарську і промислову продукцію й послуги, що споживаються в сільському господарстві, а також цін на сільськогосподарську сировину й кінцеву сільськогосподарську продукцію та продовольство; диспропорції між обмеженістю сировинної бази й використанням виробничого потенціалу харчової і переробної промисловості; диспропорції в сільському господарстві, зумовлені як взаємодією зовнішніх факторів, зокрема диспаритетом в економічних відносинах з іншими галузями економіки, так і зниженням ефективності сільськогосподарського виробництва.

У розвитку відтворення в сільському господарстві значну роль відіграють цінові відносини. Так, від рівня доходів господарюючих суб'єктів галузі залежать доходи окремо взятих працівників, а також можливість розвитку виробництва, у тому числі на інвестиційно-інноваційній основі із впровадженням досягнень сучасної науки й техніки. Нееквівалентність обміну зароджується у взаємовідносинах сільського господарства й переробної промисловості, яка встановлює той ціновий рівень, за яким сільськогосподарським товаровиробникам доводиться реалізовувати свою продукцію для подальшої переробки, а проявляється між першою й другою сферами АПК, коли через низькі доходи сільськогосподарські товаровиробники не можуть придбати необхідні засоби виробництва.

Пропорції між фондом споживання і фондом нагромадження є одними з основних у відтворювальному процесі й у кожний історичний період вони визначаються відповідно до конкретних завдань. Оптимальною для кожного періоду є така пропорція, яка забезпечує найбільші темпи розвитку виробництва й соціальну стійкість у суспільстві з урахуванням існуючих можливостей. При цьому необхідно враховувати вплив інфляційних процесів, які призводять до відхилення номінальних розмірів нагромадження і споживання від їх реального обсягів, що також є диспропорцією, яка стримує розвиток галузі.

Якщо в галузі практично відсутнє нагромадження, то зростання сільськогосподарського виробництва може забезпечуватися за рахунок збільшення фонду споживання населення країни. Разом із тим кризові явища в економіці призвели до зниження життєвого рівня населення, що спричинило зменшення платоспроможного попиту, у тому числі на продовольство. У сільському господарстві заробітна плата практично не виконує відтворювальної функції, тому що її низький рівень обмежує витрати сільських жителів, які переважно спрямовані на придбання продовольчих товарів. Це зумовлює наявність ще однієї диспропорції – між платоспроможним попитом і пропозицією на агропродовольчому ринку [4].

Фактор незбалансованості взаємозв'язку матеріально-речовинних і вартісних пропорцій, зокрема, проявляється при кредитуванні господарюючих суб'єктів галузі. Розгляд сучасної практики кредитування сільськогосподарських товаровиробників дозволяє зробити висновок про те, що кредитування як метод поповнення обігових коштів і фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва може бути ефективним тільки в платоспроможних підприємствах, тоді як низькоефективні підприємства практично не можуть залучати інвестиційні ресурси, хоча й найбільше їх потребують [5].

Практичні заходи для поступового пом'якшення та подолання перерахованих деформацій, забезпечення пропорційності в сільському господарстві можуть бути дієвими тільки з відтворювальних позицій, які припускають комбінацію макроекономічного, галузевого, регіонального підходів і підходу на мікрорівні. З огляду на це роль держави в процесі відтворення полягає насамперед в регулюванні пропорцій відтворювального процесу, що має стати аксіомою при реалізації управлінських рішень у галузі [6].

Механізм перерозподілу фінансових джерел на користь відтворювального процесу в сільському господарстві може бути задіяний при проведенні політики протекціонізму й імпортозаміщення продовольства, контролю і регулювання цін на послуги природних монополій, формування й розвитку вертикально інтегрованих структур, що дасть можливість створити умови для активізації надходження інвестицій у сільське господарство за рахунок формування його інвестиційної привабливості,

найважливішою умовою якої є рентабельність сільськогосподарського виробництва, одержання доходів працівниками галузі.

Із розвитком ринкових механізмів господарювання та посиленням конкуренції важливу роль почали відводити факторам, які формують конкурентні переваги сільськогосподарського виробництва: сприятливі природні умови; вигідне географічне положення; наявність ефективного виробництва; сприятливий інвестиційний клімат; якість життя та ін. У зв'язку із цим сільськогосподарські товаровиробники конкурують між собою за залучення інвестиційних ресурсів, кваліфікованої робочої сили, створення збутової мережі, вихід на нові ринки збуту продукції [7].

Стратегічний аналіз розвитку сільськогосподарського виробництва дав змогу виокремити такі надзвичайно важливі проблеми у забезпеченні відтворення основних засобів: висока залежність сільськогосподарського виробництва від цін і тарифів на матеріально-технічні ресурси й енергоносії; недостатній рівень ефективності діяльності сільськогосподарських товаровиробників і, як наслідок, недостатній рівень конкурентоспроможності виробленої продукції та наданих послуг через низький рівень оновлення основних засобів і впровадження високоефективних технологій; низький рівень доходів сільського населення, що призводить до його міграції.

Основним напрямом державного регулювання сільськогосподарського виробництва у сучасних умовах повинна стати фінансова підтримка товаровиробників. Фінансове регулювання має створювати сприятливі умови для організації фінансування сільськогосподарських товаровиробників із різних джерел, які відповідають потребам періоду і господарюючого суб'єкта галузі.

З метою прискорення оновлення основних засобів сільськогосподарських товаровиробників держава фінансує програми придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки й обладнання на умовах фінансового лізингу та часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва. Постачання техніки на умовах фінансового лізингу забезпечує Національна акціонерна компанія «Укragenrolіzing» [8].

Водночас значна частина коштів державної підтримки направлена на погашення відсоткових ставок за кредитами, одержаними сільськогосподарськими товаровиробниками для забезпечення поточної діяльності й розвитку виробництва. При цьому система державного пільгового кредитування функціонує неефективно, оскільки виділені державою кошти для більшості сільськогосподарських товаровиробників не доступні внаслідок наявності простроченої заборгованості. В умовах, коли державним пріоритетом є формування економічно ефективного і технологічно розвиненого сільського господарства, держава повинна створювати умови й надавати можливість товаровиробникам одержувати доходи і витратити їх на розвиток виробництва, а не на погашення боргів.

Висновки з проведеного дослідження. Заходи державної підтримки повинні стимулювати підвищення рентабельності виробничо-фінансової діяльності господарюючих суб'єктів галузі, використовуючи заходи прямої та непрямої субсидії, пільгове кредитування, а також інші важелі з тим, щоб у перспективі сільськогосподарські товаровиробники змогли здійснювати розширене відтворення і нарощувати виробництво переважно за рахунок власних коштів.

Для модернізації дрібнотоварного виробництва та створення стійкого та конкурентоспроможного середовища на селі необхідно визначити пріоритети їх розвитку, а також подальші напрями підтримки з боку держави. Державна підтримка дрібних форм господарювання спрямована на розв'язання наступних завдань: створення умов для трансформації малого бізнесу в середній; забезпечення конкурентоспроможності та динамічності підприємництва як одного із факторів зростання економіки.

Література

1. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р. : Закон України // Голос України. – 2005. – № 217. – 16 лист.
2. Добіжа Н.В. Відтворення матеріально-технічної бази як основа зростання сільськогосподарського виробництва / Н.В. Добіжа // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 78–83.
3. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посібник / М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
4. Дудар Т.Г. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи : монографія / Т.Г. Дудар, В.Т. Дудар. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 246 с.
5. Дадашев Б.А. Кредитування агроформувань: проблеми та напрями стабілізації / Б.А. Дадашев, С.Г. Черемісіна // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – № 2. – С. 142–149.
6. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія / В.Г. Андрійчук, 2-ге вид. без змін. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
7. Шибанін В.С. Проблеми технічного переоснащення сільського господарства в Україні / В.С. Шибанін // Економіка України. – 2002. – № 12. – С. 72.
8. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки: монографія / [О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавер та ін.]; за ред. д-ра екон. наук О. В. Шубравської; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 496 с.

References

1. *Zakon Ukrainy "Pro osnovni zasady derzhavnoi ahrarnoi polityky na period do 2015 r."* (2005), [The Law of Ukraine "About the basic principles of the State Agrarian Policy up to 2015"], *Holos Ukrainy*, no. 217, 16 November.
2. Dobizha, N.V. (2008), "Reproduction of material and technical base as the basis of growth of agricultural production", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 78–83.
3. Palamarchuk, M.M. and Palamarchuk, O.M. (1998), *Ekonomichna i sotsialna heohrafiia Ukrainy z osnovamy teorii* [The economic and social geography of Ukraine with the basics of the theory], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 416 p.
4. Dudar, T.H. and Dudar, V.T. (2009), *Formuvannia rynku konkurentospromozhnoi ahroprodovolchoi produktsii: teoriia, metodyka, perspektyvy* [Formation of the competitive agri-food products market : theory, methods, prospects], monograph, Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 246 p.
5. Dadashev, B.A. and Cheremisina, S.H. (2012), "Lending to agroformations: problems and directions of stabilization", *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, no. 2, pp. 142–149.
6. Andriichuk, V.H. (2005), *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz* [Efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, methodology, analysis], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 292 p.
7. Shebanin, B.C. (2002), "Problems of technical upgrading of agriculture in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no.12, pp. 72.
8. Shubravska, O.V., Moldavan, L.V., Paskhaver, B.I. et al. (2012), *Innovatsiini transformatsii ahrarnoho sektora ekonomiky* [Innovative transformation of agrarian sector of economy], monograph, NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv., Kyiv, Ukraine, 496 p.

УДК 339.187.4:631.11

Мудрак Р.П.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу,
Мазур Ю.П.,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу
Уманський національний університет садівництва

**МАРКЕТИНГОВІ КАНАЛИ РОЗПОДІЛУ ПРОДУКЦІЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ:
СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Mudrak R.P.,
dr.sc.(econ.), professor,
head of the department of marketing
Mazur Yu.P.,
cand.sc.(econ.), assistant professor
of the department of marketing
Uman National University of Horticulture

**MARKETING CHANNELS FOR DISTRIBUTION OF PRODUCTS OF
AGRICULTURAL ENTERPRISES: STATUS, TENDENCIES AND
PERSPECTIVES**

Постановка проблеми. Упродовж тривалого періоду нашої історії українські сільськогосподарські підприємства були позбавлені господарської самостійності у виборі маркетингових каналів розподілу своєї продукції – що, кому і за якою ціною продавати вирішувалося у централізованому плановому порядку. В результаті один із ключових маркетингових інститутів – збут був фактично зруйнований, перетворившись на вихолощену формальну процедуру. Аграрії, позбавлені ініціативи і матеріальної зацікавленості, з часом почали сприймати такий стан як належне, зосередившись виключно на процесі виробництва. Командно-адміністративна система розподілу не стала кращою альтернативою приватній ініціативі. Як показав історичний досвід, вона була неефективною – велика кількість сільськогосподарської сировини та готової продукції не доходила до своїх споживачів – переробних підприємств і домогосподарств. Нерідко втрати становили половину врожаю.

Із отриманням господарської самостійності в 90-х рр. ХХ ст., аграрії зіштовхнулися із проблемами реалізації продукції. З одного боку, держава зняла із себе зобов'язання гарантування